

BARNABAS B. HUGHES, *Robert of Chester's Latin Translation of Al-Khwā-rizmî's al-Jabr*, a new critical edition, Stuttgart 1989, 70 sayfa.

Hârezmî'nin cebir eserinin Chester'li Robert tarafından yapılan Latince tercümesini 1915 yılında Profesör Louis C. Karpinski yayınlamıştı.¹ Bu yayın zamanın matematik tarihçileri ve araştırmacıları için önemli bir boşluğu doldurmuştu. Ancak, Karpinski'nin dayandığı yazma Johann Scheubel'in tashih ettiği bir onaltıncı yüzyıl nüshası idi. Yardımcı olarak seçtiği kaynaklar ise onbeşinci yüzyıl ortalarına ait iki kopye (Dresden C.80 ve Wien 4770) idi. Karpinski bu iki nüshaya sık sık müracaat etmesine ve bunlardaki değişik okuma şekillerini dikkate almasına rağmen, hangi değişikliklerin hangi yazmadan alındığı açık değildir. İşte Barnabas Hughes, bu eksiklikleri makul biçimde telâfi etme amacıyla bu incelemeye girişmiştir.

Yazar, bu araştırmanın çerçevesi içinde en eski yazmalara dayanarak Chester'li Robert'in tercümesini yeniden tesis etmekte, yazma nüshalarının tavsiflerini, bazı önemli sözcük ve kısaltmalı ifadelere atıflarla birlikte konunun muhtevasının bir analizini, metnin yeniden tesisinde kullanılan yöntemi de vermektedir. Metni yeniden tesis ederken dayandığı yazma nüshalar :

Wien, Österreichische Nationalbibliothek, cod. 4770.

Dresden, Sächsische Landesbibliothek, cod. C. 80.

Trier, Stadtbibliothek, cod. 1924/1471.

Hârezmî'nin Cebir'inin altı tercümesi bilinmektedir. Latince çevirileri Chester'li Robert (1145), Cremona'lı Gherardo (1170), ve Guglielmo de Lunis (1250) yapmıştır. Guglielmo'nun İtalyancaya da tercüme ettiği tartışılmaktadır. İngilizceye çeviriyi 1831'de Frederic Rosen yapmıştır. 1964 yılında da B. Rosenfeld Rusçaya tercüme etmiştir (Taşkent).

Yazar, Chester'li Robert, Cremona'lı Gherardo, Guglielmo de Lunis ve Rosen'in metinlerini şematik olarak mukayese ederek, Rosen'in metninin muhteva açısından daha kapsamlı olduğu neticesine varmıştır. Latinceye tercümelemlerin yapıldığı Arapça yazmalar mevcut olmadığından, Ortaçağ çeviricilerinin metinde ne kadar değişiklik yaptıklarını belirlemek mümkün olmamaktadır. Bugüne kadar Türkçeye kazandırılmamış olan, kültür ve bilim tarihimizde önemli yeri bulunan bu eserin Arapça yazmalarını Hughes şöyle belirtmektedir: Rosen'in kullandığı nüsha Oxford, Bodleian Library, Hunt 214 (MS 1342 olarak tarihlendiriliyor). Bir başka Arapça nüsha Codex Berlin, 5955 no. 6 (Bakınız, Sezgin, *Geschichte des arabischen Schrifttums*, V, 240). Yine Sezgin'in belirttiğine göre Ali Mustafa Musarrafa, Muh. Mursî Ahmad bir Arapça edisyon yayınlamıştır. Kahire 1939, 1968, *Publications of the Faculty of Science*, no. 2. C. J. Toomer de *Mecelle Ma'had al-Mahtûlât al-'Arabiyya* (Kahire 1950), no. 19'da söz konusu edilen bir başka Arapça yazmaya işaret etmektedir (*Dictionary of Scientific Biography*, VII, 346a).

¹ Louis C. Karpinski, *Robert of Chester's Latin Translation of the Algebra of Al-Khowarîzmî: With an Introduction, Critical Notes and an English Version*, New York, The Macmillan Company 1915.

Yazar, sayfa 29'dan itibaren yeniden tesis ettiği Latince metni veriyor. Bilim tarihinde kanımca en saygıya değer araştırma türü olarak kabul edilen karşılaştırmaalı kritik metin tesisine dayalı bu çalışma Ortaçağ cebiri ile ilgilenen matematik tarihçilerine çok yardımcı olacak, gerçekteştirilmesi çok emek gerektiren bir incelemedir.

YARD. DOĐ. DR. MELEK DOSAY